

ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ

ΛΥΣΙΣ Η ΔΕΣΙΣ

Περὶ δύο τριάδας ἱστορικῶν προσώπων τὰ γραφόμενα στρέφονται τῆς μετὰ χειρὸς μικρᾶς διατριβῆς, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ δύο ἐκ τῶν ἑξ. Ἀνήκουσιν ἀνὰ τρεῖς εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παροικίας Τορνόβου (Βουλγαρίας) καὶ Κρήτης. Θὰ ἀπασχολήσωσιν ἡμᾶς οἱ μητροπολίται τῆς πρώτης, ἐκ δὲ τῶν τῆς Κρήτης ὁ εἰς, σχεδὸν μυστηριώδεις πρόσωπον ἀποδεικνύμενος· ἐπειδὴ δὲ περὶ τούτου γράφει τινὰ ἀνυπόγραφος ἐπιστολή, σωζομένη ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 1271 χειρογράφῳ τῆς ἱερᾶς μονῆς Μεγίστης ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Λαύρας, ὅπερ ἐφάνη μοι, παραδόξως πως προσοχῆς ἄξιον, καλὸν κρίνω ἵνα ἀναγνωσθῇ παρὰ τῶν λογίμων ἡπειρωτῶν τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς. Οἱ μαθόντες ἐκ παραδόσεως ἀγράφτου ἢ γραπτῆς περὶ τῶν ἀναφερομένων προσώπων ἔχουσι καθῆκον ἵνα συμπληρώσωσι τὰ σήμερον εἰς φῶς προερχόμενα.

Ἡ ἀξιανάγνωστος ἐπιστολή ἐστὶν αὕτη:

† Τῷ πανιερωτάτῳ εἰς πολλὰ μοι καὶ πάντοτε σφόδρὰ ἀγαπητῷ ἀγίῳ Τορνόβου κύρ Νικηφόρῳ τὸν ἐν Χριστῷ καὶ σωτήριον ἀσπασμόν.

Ἡ κατὰ Θεὸν ἀγάπη, ἡγαπημένε μου ἀδελφε, καὶ ἡ πνευματικὴ ἀλλήλων μας σχέσις, καὶ μὴν καὶ ὁ ἀληθὴς ἡμῶν ἀδελφικός ἀδιάρρηκτος σύνδεσμος δὲν ἀφίνει ἐλὼς νὰ ἡσυχάσῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ ἀληθείᾳ σοὶ διαμαρτύρομαι, Νικηφόρε μοι ἀξιόγαστε, ἀλλὰ πάντοτε καὶ παντοῦ καὶ καθ' ὅσον δὴ ποτε ἡ αὐτὴ μένει καὶ στέκεται καὶ εὐρίσκεται, ἀπερίτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστὶν οὐδέν, ὃ μὴ νικᾷ πόθος, λέγει τὸ χρυσοῦν στόμα· καὶ μάλιστα ὁ κατὰ Θεὸν πάντων ἐστὶν ὑψηλότερος, μάρτυρά σοι προστίθηναι τὸν κοινὸν δεσπότην καὶ Θεόν, ὅτι δὲν λείπεται καιρὸς καὶ ὥρα, ὅπου νὰ μὴ σὲ βάνῃ ὁ ἰσθμὸς μου, καὶ νὰ μὴ σταλάξῃ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ πατρικὸν καὶ ἀδελφικὸν δάκρυον διὰ τὴν ἀγάπην σου, διὰ τὴν κατάστασιν τῆς σῆς, ἐμῆς οὔσης, ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Τοῦτο τιτρώσκει καὶ πληγώνει βαθέως τὴν καρδίαν μου, τοῦτο σφάζει καὶ φλογίζει καὶ καίει τὴν ψυχὴν μου, τοῦτο τὰ σπλάγχνα μου διακόπτει, καὶ μὲ κάμνει νὰ λογίσω ψυχῆς χωρισμόν τὴν ἐδικήν σου διάξουσιν, καὶ τὴν ὑγείαν, ὅπου κλη...τῷ νόσον....¹ καὶ ἀσθένειαν. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὁ Θεὸς τὸ ὅρος τοῦτο ἐπλούτισεν, ἀλλ' ἐμοὶ ἄχρηστα· ἄχρηστα πάντα λογίζονται ὅταν δὲν βλέπω καὶ ὅταν δὲν ἔχω συνίστορα καὶ συναντιλαμβάνοντα καὶ συμβιοτεύοντα καὶ τὸν ἐμὸν ὄντως ποθοῦμενον Νικηφόρον, τὸν συγχωρίτην, τὸν αὐτόχθονα καὶ τὸν ἐμόφρονα, τὸν ἐμό-

¹ ἐπὶ ὁκτώ στοιχεῖα, οὐδεμίαν ἔννοιαν κατασκευάζοντα.

πρῶτη
τορνόβου
ἐν τῷ
Μ.Ι.Γ.Π.
ἐκ τῆς
ἐκκλησίας
Κρήτης
ἐν τῷ
Μ.Ι.Γ.Π.
τ. Β. 1939

γνωμον. τὸ τῶν ἐμῶν χειρῶν διὰ τῆς θείας χάριτος ἔργον, τὸν μετ' ἐμὲ τὴν παρὰ Θεοῦ, θεῖα καὶ κανονικῇ ψήφῳ, προκληρωθεῖσαν ποίμνην¹ κληρονόμον τε καὶ διάδοχον, οὐκ ἐν τῇ στρωμνῇ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἀγαθῶν μου (εἴ γε ἀγαθὰ δεῖ λέγειν τὰ μάταια) κατατρυφῶντα καὶ εὐθηνόμενον, τὸν γλυκὺν καὶ ἐπέραστον, τὰ ἐμοὶ πάντων ἀντιποθούμενα σπλάγγνα. Καὶ μὴ λογιάσῃς, ἀδελφέ, τοὺς λόγους μας ῥήματα θωπείας καὶ κολακείας, διότι οὔτε τὴν ἐπαρχίαν σου ζητῶ, οὔτε ὅλως τὰς ἄλλας χρειάζομαι· ἕνας εἶναι εἰς ἐμένα εἰς τὸ ἐξῆς θη σκυρὸς, μία κτήσις, εἰς πλοῦτος, ὁ ἐν οὐρκανοῖς ἀποκαίμενος· ἀρκετὸς ἐστάθη ὁ ἀπερασμένος τῆς ζωῆς μου χρόνος, ὃν ἐν ματαιότητι διεβίωσα. Δὲν εἶν' λοιπὸν κολακείας τὰ λόγια μου, ἀλλὰ εἶν' πόθος καὶ πάθος ψυχῆς φιλαδέλφου ὁ ἀπέραντος καὶ ἐν οὐδενὶ μέτρῳ ὑποβαλλόμενος· τοῦτο εἶν' ὅπου μὲ τυραννεῖ, τοῦτο μὲ σκλαθώνει, καὶ δὲν ἀφίνει νὰ ἡ[ρε]μήσῃ ὅλως τὸ πνευμά μου, μήτε νὰ παύσῃ ἀπὸ τοῦς ὀφθαλμοῦς μου τὸ δάκρυον· τοῦτο μὲ κάμνει νὰ συλλογίζωμαι πάντοτε λέγωντας καθ' ἑαυτόν, πῶς ἀρά γε νὰ ἦτον τρόπος νὰ ἀποσπάσω καὶ νὰ ξεχωρήσω ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν ματαιότητά, ἀπὸ τοῦς ἀνωφελεῖς κόπους, καὶ ἀπὸ τὰ μυρία βάσανα καὶ τὸν ἐμὸν ἀδελφόν, καὶ νὰ τὸν φέρνω εἰς τοῦτον τὸν λιμένα τῆς μετανοίας, καὶ νὰ συμμιθεύσωμεν, συμψάλλοντες τῷ Δαβὶδ «ἰδοὺ δὴ τι καλόν, ἢ τι τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἅμα», ἐν τούτῳ γὰρ Κύριε, ἐπληροῦται ζωὴν αἰώνιον· καὶ τέλος πάντων νὰ τελειώσωμεν ὁμοῦ τὸν δρόμον τοῦτον τῆς κατοικίας μας. Αὐτὸ εἶν' ἡ φροντίς μου, εἰς τοῦτο γράφω τὴν σωτήριαν μου, ἐὰν ἀγαπήσω τὸν πλησίον μου (ἐδῶ δὲ ὄχι πλησίον, ἀλλὰ ἀδελφόν ἐν Πνεύματι γνησιώτατον) ὥς ἑαυτόν, καθὼς γέγραπται· «τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἐσθιάω;» διὰ τὸν πλησίον λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· καὶ «τίς στενοχωλεῖται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» Μὴ σε φανοῦν τὸ λοιπὸν οἱ λόγοι μου βραεῖς, μήτε αἱ νοουθεσίαι μου ἐνοχλήσωσι τὴν ψυχὴν σου, ὅτι τὸ ὑπερβάλλον τῆς πρὸς σί μου ἀγάπης, καὶ τὸ ἀπειρον φίλτρον, ὅπου ἔχω εἰς τοῦ λόγου σου, μήτε αὐτὸς ὁ ἰδιος δύνασαι ὅσον εἶν' νὰ καταλάβῃς διὰ τὴν ὥραν, ἀλλὰ ἢ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν θέλει τὸ φανερώσει· ὁ Θεός, ὡσάν ὅπου διὰ τὴν ἀγάπην του τὸ κάμνω, ἢ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως θέλει τὸ γνωρίσει· ἀπὸ ἔχθρον, ὅπου γινώσκει ἀκριβῶς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ὁποίου ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς εἶναι μάρτυς ἀψευδῆς καὶ ὅλης τῆς σκέψεως. Ἐδῶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἄλλοι πολλοί, ὅσοι ἔλαβον ἐκ τῶν χειρῶν μας ὀλίγον τίποτα, ἔλεος, οἱ ὅποιοι ἀχωρίστως Ἰωσήφ καὶ Νικηφόρου ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν μνημονεύουσιν, οἷναις πολλάκις, ὅπου ἀναφέρω τὸ ὄνομά σου καὶ γειμίζουν οἱ ὀφθαλμοί μου ἐν πνεύματι ἀγαλλιάσεως, τὸ χαίρονται ἅπαντες, καὶ μὲ μακαρίζουσι καὶ ἐμένα ὅπου μὲ βλέπουσι διὰ... ἐν πικρίᾳ ψυχῆς συνεχόμενον, καὶ εὐχονται καὶ τὴν σὴν ἀδελφοσύνην τὰ ψυχωφελῇ καὶ σωτήρια, καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ ἀξιώσῃ καὶ τὴν σὴν πανιερότητα νὰ ἔλθῃς ἐνταῦθα, νὰ συμφιλοσοφούμεν ἐνταῦθα τὰ ἄνω καὶ οὐράνια δόγματα, τρέχοντες ὁμοῦ τὴν

¹ γραπτέον· τῆς παρὰ Θεοῦ προκληρωθεῖσης ποίμνης.

ἡμετέραν σωτηρίαν· τὸ ὅποιον σὲ συμβουλεύω νὰ ἐνθυμηθῇς μίαν ὥραν προτή-
τερα, καὶ νὰ προαρπάξῃς τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς σου, προτοῦ νὰ ἔλθῃ τὸ
τέλος τῆς παρομίας σου¹, καὶ ἀδιόρθωτον σὲ κλέψῃ ὁ κλέπτης καὶ ἄωρος
θάνατος. Δὲν εἴμεσθην ἡμεῖς, ἀδελφέ, ἄξιοι μῆτε δι' ἀρχιερωσύνην, μῆτε διὰ
ποιμνιον, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ συνειδότος μας, διότι εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν
δὲν ἔχομεν, μῆτε ἀποκτήσομεν ὅλως καμίαν ἐπίδειξιν ἔργου ἀγαθοῦ καὶ τῆς
ἱερωσύνης ἀρμόζοντος, ἀλλ' ἐπορεύθημεν ἐν τοῖς θελήμασι τῶν καρδιῶν ἡμῶν
ἐκ νεότητος· καὶ μὲ ὅλον ὁποῦ εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ ἔλθωμεν εἰς ἐπίγνωσιν τῶν
ἀναγκῶν μας, προδίδομεν ἀφρόνως τὸν εὐπρόσδεκτον τῆς μετανοίας καιρὸν εἰς
τὴν αὔριον καὶ εἰς τὸ γῆρας, ὑπερθέμενοι, βαθαί, τὴν μετάνοιαν τοὺς κάμπους
δὲ καὶ τὰ βουνά, πόλεις τε καὶ χωρία, ἄσματα καὶ τραγοῦδια, ἄλογα καὶ
δίφρους, ἀργύρια καὶ χρυσά, συνεισάκτους καὶ τάλαντα, καὶ πᾶσαν ἄλλην τοῦ
κόσμου μακτίαν ἀπόλαυσιν· χαρὰν καὶ δόξαν καὶ ἡδονὴν λογιζόμεν, μὴ γινώ-
σκοντες ὅτι ἡ ἡδονὴ τοῦ κόσμου εἶναι τοῦ διαδόλου τὸ ἀγκιστρῶν καὶ μῆτηρ
τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἡ ἀμαρτία κέντρον τοῦ θανάτου καὶ τὸ φῶς τοῦ αἰωνίου
καὶ πικροῦ σκόληκος. Ἄφησε τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου, ἀδελφέ, μίαν
ὥραν προτήτερα, καὶ κάνε λογαριασμὸν μίαν ὥραν, ὅπου νὰ εὐρίσκῃς ἡσυ-
χος, καὶ μέτρησε πόσῃν πονηρίαν ἐδαπάνησamen καὶ ἐξωδιάσamen τὴν ζωὴν
μας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κόσμου, τὴν ὅποιαν μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς διὰ νὰ
τὸν δουλεύσωμεν μετὰ τὴν φύλαξίν των· εἶπε καὶ ἑαυτόν· «Ὁ ἀπερασμένος
καιρὸς ἡφάνισται καὶ πλέον ὀπίσω δὲν ἔρχεται, καὶ ὁ θάνατος καρτερεῖ καὶ
ἀπαντυχαίνει με· τί ὄφελος ἔχει ἐμένῃ ἡ ψυχὴ μου ὅταν δοξάζωμαι ἀπὸ τὸν
κόσμον σήμερον καὶ αὔριον κολάζωμαι αἰώνως». Δὲν ἦτον σοφώτατος ἄν-
θρωπος ἐκεῖνος ὁ Ἀθηναῖος, δὲν ἔφριξεν ὁ κόσμος τοὺς Ἡρακλείας Νεό-
φυτον καὶ Ἀθανάσιον, καὶ αὐτὸν τὸν Γεννάδιον; καὶ διὰ νὰ
μὴν πολυλογῶ, Δὲν ἦτο πλούσιος, μέγας καὶ πολὺς, καὶ πᾶσι φοβερός ὁ πρὸ
ἐμοῦ Διονύσιος; Ἀλλ' συλλογίσου τί λογῆς θάνατον ἔδωσεν· ἀμὴ ἐξέθαψαν
προχθὲς καὶ ἔθαψαν τὸν ταλαίπωρον Κρήτην, ἔνα ἀρχιερέα, ὁποῦ εἶχε
μόνον τρεῖς χρόνους σωστοὺς θαμένους, καὶ ἐθαυμάσαμεν ὅλοι τὴν ὠραιότητα
τῶν λειψάνων του, ὥσάν καὶ τοῦ πατριάρχου κυρ Διονυσίου, καὶ ἄλλων
πολλῶν ἀρχιερέων, ὁποῦ εἶχαν βιώσει ἐνταῦθα προτήτερα· τῶν ὁποίων τὰ
λείψανα δὲν ἔχουσιν ὅλως καμίαν διαφορὰν ἀπὸ τῶν παλαιῶν, ὁποῦ τῷ Θεῷ
εὐηρέστησαν· καὶ τώρα, εἰς ἀψευδῆ μαρτυρίαν τῆς αὐτῶν ἀναπαύσεως φαίνον-
ται εἰς ὅλους ἀξιοθέατα ἐκείνων τὰ τίμια λείψανα. Μὴ εἴπωμεν τὸ λοιπόν,
ἀδελφέ μου παμπόθητε (ἵνα καὶ ἑλληνικώτερον εἴπω), βασιλευσάτω ἐν ἐμοὶ
πρῶτον ἡ ἀπόλαυσις τῆς κοσμικῆς φαντασίας, εἶτα βασιλεύσει ποτὲ καὶ ἐν
ἐμοὶ ὁ Κύριος δι' ἀγαθῶν ἔργων· παραστήσωμεν τὰ μέλη ὅπλα ἀδικίας καὶ
ἀρπαγῆς καὶ πάσης ἄλλης ἀνομίας, εἶτα παραστήσω ποτὲ ταῦτα ἐν τῷ γήρατι
καὶ ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς. Εἰς μάτην ἡμῶν ἐστί

¹ παρομίας· εἶναι γεγραμμένον καθαρά· τί σημαίνει;

τὸ ὀρθορῖζειν καὶ φρονεῖν ταῦτα, ὅτι οὐ μυκτηρίζεται Θεός. Οὕτω καὶ Κἀγὼ προσέφερε τὰς θυσίας τὰ πρῶτα, τῇ ἀπολαύσει τῇ ἐαυτοῦ, τὰ δεύτερα τῇ κτίσαντι καὶ δωρησαμένῳ Θεῷ. Ὅταν εἴμεθα ἐν ἔργοις δυνατοί, τὴν νεότητά μας ἐν ἀμαρτίαις προσαναλίσκομεν, ὅταν δὲ ἀποκάμουν τὰ ὄργανα, τότε τῷ Θεῷ ταῦτα προσάγομεν. Εἰς μάτην κοπιᾶζομεν. Ἡ ἐν γήρῳ σωφροσύνη οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται, οὐδεὶς δίκαιος δι' ἀδυναμίας κακοῦ. Ἔως ἡμῖν ἐστὶ δύναμις, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐργασώμεθα τὴν ἀρετὴν, ἀδελφέ, ἀρετὴ δὲ τοῦτό ἐστιν, ἔκκλησις ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησις ἀγαθοῦ. Ποῖος ἡμῖν τὸν ἔρον τῆς ζωῆς ἀπειξε; Ποῖος, εἰπέ μοι, τὴν προθεσμίαν τοῦ γήρως ὥρισε; Τίς οὕτως ἀξιόπιστος παρ' ἡμῖν τῶν μελλόντων ἐγγυητής; Οὐχ ὀρώμεν νήπια ἀρπαζόμενα; τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Δὲν ἔχει μίαν προθεσμίαν ὁ βίος, ψυχῆς ἐμῆς ἴσα ἀγαπητὴ καὶ ἐράσμιε. Ποῖος σὲ ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃς¹

Τὸν λαβόντα τὴν ἐπιστολὴν γινώσκομεν ἦτο μητροπολίτης Τορνόβου γενόμενος τοιοῦτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ γράψαντος τὴν ἐπιστολήν, ἥ δὲ ἐν αὐτῇ μνηστὰ τῶν ὀνομάτων Ἰωσήφ καὶ Νικηφόρου, φανερὸν ποιεῖται τὸν γράψαντα. Ἦν ὁ Τορνόβου Ἰωσήφ, περὶ οὗ ἔγραψα ἐν τῷ «Ἀθωνί» μου (σ. 219), πρὶν ἐμοῦ ὁ Σοφοκλῆς Οὐκρόνομος (Ψόγος νικοτιανῆς ἐν Βενετία, 1876, σ. 18) ἀμφότεροι ὀλίγιστα μετ' ἡμῶν δὲ ὁ μοναχὸς Ἀλέξ. Λαυριώτης ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθεία» (περιόδου Β' τ. Δ' σ. 207). Ὅτι ὁ Ἰωσήφ ἦν ἡπειρώτης ἔγραψε πρὸ 160 ἐτῶν Εὐγενίος ὁ Βούλγαρις, παραδιδούς ἡμῖν ὅτι ἐν Ἰωαννίνοις ἐγεννήθη, καὶ βεβαίως ἐκεῖ ἐσπούδασεν ἦν δὲ κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς. Μένων ἐν ΚΠόλει ἀπὸ τοῦ 1709—1714, ὡς προϋστάμενος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου Καφαριανῆς, ἐκήρυττεν εἰς τε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ εἰς ἄλλους τὸν θεῖον λόγον, κατάλληλος πρὸς τοῦτο κριθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου πιθανῶς Ἀθανασίου Ε'. Τῷ 1714 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Τορνόβου, τὴν δὲ μεγάλην ἐπαρχίαν ταύτην διοικήσας μέχρι τοῦ 1722, παρητήσατο, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος, διαμείνας ἔτη τινὰ ἐν τῇ σκῆτι τῆς Ἀγίας Ἀννης, ὧστερον δ' ἐν τῇ Λαύρᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ὁ λαυρίτης Ἀλέξανδρος οὐδὲν νεὸν ἔγραψε παραδιδούς ἡμῖν ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ «κατὰ τὰ 1754—1755» ἤδη ὁ Σοφοκλῆς πρότερος ἔγραψεν ὅτι κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος πρὸς τὴν ἀγήρῳ μετέστη ζωὴν ὁ Ἰωσήφ. Ἐγγραφον δ' εἰς αὐτὸν λόγοι τινες τῶν τότε σημαινόντων. Γεράσιμος ὁ τῆς Πάτμου διδάσκαλος ἀνήγγειλε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1837 τὸν θάνατον τοῦ μέγα κλέος ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ ἀραμένου Μακαρίου τοῦ ἐν Πάτμῳ διδάξαντος, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ 495 χειρογράφῳ τῆς ἀγιοταφικῆς ἐν ΚΠόλει βιβλιοθήκης.

Τορνόβου μητροπολίτης ἦτο πρὶν τοῦ Ἰωσήφ ὁ Διονύσιος, ὅστις ἀκου-

¹ Ὁ ὁκνηρὸς ἀντιγραφεὺς ἕως ἐδῶ ἔγραψεν ἐν τῷ χορῷ. 1271 τῆς Μεγίστης Λαύρας.

σίως ἐγένετο ἀφορμὴ πράξεως ἐπιμέπτου, μετὰ θάνατον ὁ δυστυχής. Ἐν τοῖς ἀγιοταφικοῖς ἀρχείοις σώζεται γράμμα Κοσμᾶ τοῦ ΚΠόλεως, ἀπὸ 25 μαρτίου 1715 ἐπιτιμητικὸν πρὸς τὸν μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας Ἀνθιμον, διότι τῆς περιουσίας τοῦ Διονυσίου, στείλας τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην Ἀβράμιον ὁ Ἀνθιμος «ἐσήκωσε φανερώς τε καὶ ἀφανῶς πολλὰ καὶ ἄσπρα καὶ πράγματα· ὅθεν συμβαίνει νὰ ἀδικηται ἡ καθ' ἡμᾶς ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὑστερουμένη τοῦ ἀνήκοντος αὐτῇ δικαίου, καὶ οἱ κληρονόμοι τοῦ θανόντος ὁμοίως . . . . ἀπεκαταστήσαμεν δὲ καὶ ἐπίτροπον ἡμέτερον τὸν ἐντιμότερον ἄρχοντα κύρ Ζαχαρίαν, διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ παραλάβῃ πᾶσαν τὴν περιουσίαν τοῦ θανόντος Τορνόβου ἀπὸ τοὺς ἔχοντας καὶ ἀρπάσαντας καὶ κρατοῦντας αὐτήν, καὶ παραλαμβάνοντάς τὴν νὰ ἔχῃ ἄδειαν νὰ κάμνῃ τὴν προσήκουσαν διαίτησιν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς κληρονόμοις, κατὰ τὸ δίκαιον. Γράφωμεν περὶ τούτου καὶ τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ ἀδελφῇ».

Ἀναδίφησις ἐπιστολῶν παλαιῶν οὐδέν μοι κατέστησε γνωστὸν περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ὅσον καὶ ἂν παρίσταται εἰς ἕτερα γράμματα (τοῦ Χρυσάνθου Ἱεροσολύμων) ἐλεεινὸς ὁ χαρακτὴρ Ἀνθίμου Οὐγγροβλαχίας τοῦ Ἰβηρος, ἀλλ' ἄνευ λόγου οὐδέποτε ἤθελε τολμήσει τὴν ἐπέμβασιν ταύτην εἰς τὰ δίκαια τοῦ Πατριάρχείου Κωνσταντινοπόλεως. Ἴσως εὐρεθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὴν συλλογὴν Εὐδοξίου Χουρμουζάκη γράμματα ἐξηγουντα τὸ αἶνιγμα τῆς ἐξ ἀδιαθέτου ἀρπαγῆς ἀλλοτρίας περιουσίας, καὶ τὸ μεῖζον αἶνιγμα «τί λογὴς θάνατον ἔδωκεν» ὁ πλούσιος, ὁ μέγας καὶ πολὺς, καὶ πᾶσι φοβερὸς Διονύσιος.

Ἐπίσης εἰς ἐμὲ μένει ἄλυτον τὸ αἶνιγμα τῆς αἰτίας, δι' ἣν ὁ Ἰωσήφ ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ τὸν κόσμον καὶ ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἀνναν, καίπερ ἔχων ἐκκλησιαστικὴν παροικίαν μεγάλην καὶ πλουσίαν, ἣν ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ὀκτὼ μόνον ἔτη. Ἐξ Ἀγίου Ὄρους ἐπιτίθεται κατὰ τῆς κοινωνίας. Τίνες οἱ λόγοι τοῦ πολέμου τούτου, ἴσως εὐρεθῶσιν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν λέγει πολλὰ εἰς τὴν πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστολήν· ἀλλ' ἰδοὺ ἔτι χείρονα, ἀναγινωσκόμενα εἰς τὸ τέλος τοῦ λαογραφικοῦ χειρογράφου K125 «Διήλθον καὶ γὰρ τὴν βίβλον¹, καθὼς καὶ ἄλλας βίβλους, ἀλλ' οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἄλλο λέγειν οἶδα ἐπὶ τῆς νῦν ἀτυχοῦς καὶ ζοφερᾶς καταστάσεως, ὅτι μὴ συντέλειαν ἀρετῆς, συντέλειαν ἀληθείας, συντέλειαν εὐσεβείας, συντέλειαν φόβου, συντέλειαν πάντων τῶν καλῶν· πάλιν ἀπόστολος οὐ γίνεται· προφῆτης ἐπαύσατο· μάρτυρα νομίμως ἀθλοῦντα οὐκ ἔστιν ὅρα· καθάπερ πᾶς ὁ λαός, οὕτω γέγονε καὶ πᾶς ἱερεὺς· ἐσίου καὶ βεβήλου οὐκ ἔστι διαστολή· δικαίός ἐστιν οὐδεὶς· εὐλάβεια ὦλετο. Ἐρῶρει πᾶν τὸ δι' ὃ γέγονεν ἄνθρωπος. Σπουδάζομεν περὶ τὰ φθαρτὰ οἱ ὄντως ταλαίπωροι, ἀλλὰ μάτην σπουδάζομεν καὶ φιλοσοφοῦμεν πάντες ἄν-

¹ περιέχει ὁ βαρὺς ὡς ὑδράργυρος κώδης ὁμιλίας πατέρων, βίους μοναχῶν, ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Γερωντικοῦ, ἐν οἷς καὶ τοῦ Πτωχοπροδορίου λόγον εἰς τὴν ἀποτομὴν τοῦ Προδορίου.

θρώποι· περὶ πραγμάτων παρερχομένων· ἡ γὰρ φύσις ὑποχωρεῖ τῷ πανδαμάτορι· χρόνῳ καὶ φθείρεται, καὶ ζάλῃς καὶ ταρχῇς ἅπας ὁ βίος μεστός, τέλος ἔχων τὸν θάνατον. Ἀλλ' ὁ πάντας ἔλεων δι' ἄφατον φιλανθρωπίαν καὶ ἀγκυθόγηται, Χριστὲ βασιλεῦ, οἷς ἐπίστασαι κρίμασι, σῶσον καὶ μὲ τὸν ἀνάξιον

π ρ ὡ η ν Τ ο ρ ν ὅ θ ο υ Ἰ ω σ ῆ φ».

Ἄλτον θὰ μείνῃ καὶ τοῦτο τὸ αἶνιγμα, ἐφ' ὅσον γινώσκουμεν ὅτι δεκατρία σχεδὸν ἔτη ἔζησεν ἐν Τορνόβῳ καὶ ΚΠόλει (ἴσως καὶ περισσότερα), καὶ ἔζησεν ὅπως ἐννοήσῃ τὴν ἡθικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν κατάπτωσιν τοῦ κόσμου. Εὗρεν ὅμως ἐν Ἀγίῳ Ὅρει βελτίονα;

Ἔρχομαι εἰς τὸν Νικηφόρον. Βεβαιούμεθα ὅτι διεδέξατο ὡς Τορνόβου μητροπολίτης τὸ ὅσιον ἔργον τοῦ Ἰωσήφ. Ἦτο συμπολίτης αὐτοῦ, ἴσως καὶ αὐτὸς ἐξ Ἰωαννίνων. Ἡ ἐννοία λέξεων τινων τῆς ἐπιστολῆς ὑποδεικνύει ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ὑπὸ τὴν μητροπολιν Τορνόβου ὑπέκειντο κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα καὶ μέχρι τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου ΣΤ' καὶ Ἀνθίμων Δ' καὶ Ε' τέσσαρες ἐπίσκοποι—Πρεσλαύας (σήμερον Σούμλας), Τσερβενού (σήμερον Ρουσσούν), Λοφτσού, καὶ Βράτζας.

Ἐμπόνως ἀναγινώσκων τὸν πολύφυλλον, ἀλλὰ καὶ ἀξιόσημειωτότατον 60ῦ κώδικα τῆς ἀγιοταφικῆς ἐν ΚΠόλει (Φαναρίῳ) βιβλιοθήκης, ἐνέτεινα προσοχήν, ἀνερμήνευτον καὶ τότε, καὶ νῦν, εἰς ὑποθέσεις σχέσιν ἐχούσας μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατριαρχῶν Λοφτσού, Βράτζας, Τσερβενού, καὶ Πρεσλαύας. Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ τὸ ὄνομα Νικηφόρου ἐπισκόπου Πρεσλαύας εὐρίσκω ἀναφερόμενον ἀπὸ τοῦ 1717, ἀλλὰθεν δ' ἐμάθομεν, πρὸ τοῦ Νικηφόρου, Σωφρόνιον. Ἐπὶ Ἰερεμίου Γ' τοῦ πατριαρχοῦ, τῷ 1720, ἰνδικτιῶνος Γ' (οὗ συμπίπτουσης τῷ ἔτει τούτῳ), ἐξεδόθη γράμμα ἐλεημοσύνης, εἶδος «ἀπανταχούσας» πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, ἐξαγγέλλον ὅτι:

«Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀγιοτάτην ἐπισκοπὴν Πρεσλάδας εὐρίσκονται δύο ἐκκλησίαι, ἡ μὲν ἐν τῷ χωρίῳ Σούμπλῳ τῆς ἐνδόξου Ἀναλήψεως, ἥτις καὶ καθέδρα τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, ὡς κατὰ κρημνὸς ἤδη χρόνους πολλοὺς, ἡ δὲ ἐν χωρίῳ Τρεκάκι, ἐπ' ὀνόματι τιμωμένη τοῦ προφήτου Ἠλίου, ὡς παλαιὰ καὶ σεσαθρωμένη, καὶ κινδυνεύουσα καταπεσεῖν, ἐχρειάζοντο καὶ αἱ δύο ἀνακαινισμόν καὶ ἀνακτίσιν· οὗ ἕνεκα ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Πρεσλάδας κύρ Νικηφόρος, κατὰ πολλὰ μοχθήσας καὶ κοπιήσας, εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει χρόνους ἤδη σχεδὸν δύο, καὶ ἐξοδεύσας χρήματα ἱκανά, ἅπερ ἐδανείσθη σὺν τόκῳ, ἡξιώθη σὺν Θεῷ, καὶ ἔλαθεν ἄδειαν παρὰ τῆς κραταιᾶς βασιλείας εἰς τὸ ἀνακαινίσαι καὶ ἀνακτίσαι αὐτάς».

Στερούμενος δὲ τῶν ἀπαιτουμένων χρημάτων πρὸς τοῦτο, συνιστάται πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἵνα βοηθήσωσιν αὐτῷ πρὸς τὸ θεάρεστον ἔργον, ὅπερ ἀνέλαβεν. Ἀπὸ τοῦ γράμματος τούτου μαρθάνομεν ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1719 καὶ 1720 διέμενεν ὁ Νικηφόρος ἐν ΚΠόλει. Ἀλλ' ἀπὸ γράμματος προγενεστέρου, πληροφοροῦμεθα διὰ τὴν ἑτέραν ὑπὸ τὸν Τορνό-

βου ἐπισκοπὴν Τζερβενού ὅτι ὀλίγον ἐφρόντιζον οἱ κάτοικοι περὶ τῆς ἀξιοπρεπεύς τοῦ ἀρχιερέως συντηρήσεως, στερουμένου οἰκήματος πρὸς διαμονήν· τῷ 1708, ἐπὶ ἐπισκόπου Τζερβενού Κοσμᾶ, προτροπῇ τοῦ διελθόντος ἐκεῖθεν πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, ἠγόρασαν οἱ κάτοικοι, ἀφιερῶσαντες τῇ ἐπισκοπῇ, «τὸ ὁσπῆτιον τοῦ ποτὲ Κλάδου Ἀνδρέου τὸ κείμενον ἐν μέσῳ τῆς χώρας αὐτῶν». Εἶχον χρήματα λοιπὸν οἱ τῶν τόπων ἐκείνων ὁρθόδοξοι, ἀλλ' εἶχον καὶ ἀνάγκην προτροπῆς καὶ συμβουλῆς ἐπιφανῶν προσώπων, πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν, οὔτε δύναμαι ἵνα πιστεύσω ὅτι, μοναστήριον κείμενον εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ μητροπολίτου Τορνόβου δυσκολίαν ἤσθάνετο ἵνα ἐξοφλήσῃ χρέος οὔτε 500 χρυσῶν φράγκων τῷ 1731. Καὶ τὸ μὲν μοναστήριον ἦτο τὸ τοῦ ἁγίου Νικολαίου τῆς Καπίνοβας, ἐγένοντο δὲ ἑξοδα πρὸς ἀνακαίνισιν τῆς στέγης τοῦ ναοῦ αὐτοῦ· πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ τῶν ἑκατὸν εἴκοσι γροσιῶν χρέους ἀποστέλλουσιν οἱ μοναχοὶ τὸν ἐκ τῶν τοῦ μοναστηρίου καλογήρων Θεοδόσιον, ἐπὶ συλλογῇ ἐλεημοσυνῶν. Τὸ πατριαρχικὸν γράμμα ἐπεδόθη τῷ Θεοδοσίῳ κατ' ἀπορίαν τοῦ 1731, ἀπολελυμένον ἐξ Ἀδριανουπόλεως¹.

Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχω ὅτι Νικηφόρος ὁ ὑπεριώτης ὁ Προεσλάνας ἐπίσκοπος προήχθη εἰς τὴν μητρόπολιν Τορνόβου τῷ 1722, πόσον δὲ χρόνον τὸν θρόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης πατριαρχίας ἐκόσμησεν, ἄγνωστον. Οὐδεμίαν ἡμῖν βοήθειαν χορηγοῦσιν οἱ πατριαρχικοὶ κώδικες. Εἰς τὰς ἀναγραφὰς τῶν ἀρχιερέων ὁ μητροπολίτης Ἀμασείας Ἀνθιμος Ἀλεξούδης ἀναφέρει μὲν Ἰωσήφ, ὀδηγηθεὶς ἀπὸ τῆς διατροβῆς Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἀγνοεῖ ὅμως τὸν μετὰ τὸ 1722 γενόμενον Τορνόβου, καὶ ἀφίνει χάσμα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1722—1732, ὅτε παράγει Ἀθανάσιον. Παρεσχόμεθα τοῦτον· Ἀλλ' ἡ ἀπορία ἡμῶν, εἴπως ἐπέισθη ὁ Νικηφόρος ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ ἵνα μεταβῇ εἰς Ἅγιον Ὅρος, μένει ἄλυτος.

Ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ, γράφων γρίφους, ἀφίνει σημεῖα ἅλυστα ἐκ τοῦ βίου κληρικῶν ἐπιφανῶν, ὧν καὶ τὸν θάνατον ὑποδεικνύει ἡμῖν μυστηριώδη, ἐπικρίνων οὕτω τὴν ταύτων ἐν τῷ κόσμῳ ζωὴν· Νεόφυτον καὶ Ἀθανάσιον καὶ Γεννάδιον μητροπολίτας Ἡρακλείας, ἐγκέφαλον ἔχοντας οὐχὶ συνήθη, παριστᾷ ὅτι «ὁ κόσμος ἐφορίζεν» αὐτούς, διὰ διοικητικὴν ἐμπειρίαν ἴσως, ἢ διὰ πλοῦτον, ἢ διὰ τὴν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν ἐπιρροήν, ἀλλὰ σιωπᾷ «τί λογῆς θάνατον» ἔδωκαν. Δυστυχῶς τὸ ῥεῦμα αὐτὸ παρασύρει σὺν αὐτοῖς καὶ τὸν ἀθάνατον Μελέτιον Ἀθηνῶν!!

Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων τὸ ὄνομα τοῦ ἐνός, τοῦ Γενναδίου, μὲ κινεῖ εἰς ἀπορίαν «τί λογῆς θάνατον ἔδωκεν». Κατὰ τὴν εἰς Κάλυμνον, Πάτμον καὶ Λέρον ἐπίσκεψίν μου τῷ 1878, γράφων ἀναγραφὴν τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς κοινοτικῆς ἐν Λέρῳ βιβλιοθήκης, εὔρον εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 2 (Γραμματικὴν) τὴν ἐξῆς σημείωσιν· «αψξζ', σεπτεμβρίου!', ἐτελεύτησεν ὁ

¹ κώδης 405 ἀγιοταφ. φύλ. 52 β. κώδης 605, φ. 256 α, β, καὶ 452 αβ.

θεῖός μοι ἅγιος Ἡρακλείας κύριος Γεράσιμος με θάνατον λίαν εὐδόκιμον, ὡς τοῖς πᾶσι δηλον, καλῶς καὶ εὐκόλως ἀπέπνευσε τὴν σεβασμίαν αὐτοῦ ψυχὴν». Πιθανῶς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γερασίου, ἀνεψιοῦ τοῦ Γενναδίου, ταῦτα γράφων ἐμμνήσκετο τοῦ θανάτου, οὐ μνείαν ποιεῖται Ἰωσήφ ὁ Τορνόβου. Δυστυχῶς, τοιοῦτον παριστᾷ, οὐχὶ «λίαν εὐδόκιμον» τὸν θάνατον Ἀθανασίου, Νεοφύτου, καὶ Γενναδίου μητροπολιτῶν Ἡρακλείας, Διονυσίου Τορνόβου, καὶ τοῦ ἀθανάτου Μελετίου Ἀθηνῶν.

Ἔρχεται νῦν ἡ σειρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν αἰνιγμάτων, ὅπερ παριστᾷ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἡ μετὰ θάνατον ἀθάνατος ζωὴ τοῦ Κρήτης Κωνσταντίου, ὃν αἱ βιωτικαὶ περιπέτειαι παρέστησαν «ταλαίπωρον». Ὁ ταλαίπωρος αὐτὸς ἦτο γέννημα τῆς Σίφνου, καθὰ βεβαιοῖ Μακάριος Τριγώνης ὁ Λαυριώτης (Προσκυνητάριον Λαύρας, σ. 9—10), μανθάνων ἡμᾶς ὅτι ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντίος εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς μονῆς ταύτης. Ἡ ἐν τῷ κώδικι Κριτίου (σ. 360—61) σωζομένη «ὑπόσχσεις ἀρχιερέως ἐξορισθέντος καὶ καθαιρεθέντος ἡσυχάσαι τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, καὶ οὕτω τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀθωώσεως ἀξιοθέντος» διηγείται περὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς τοῦ Κωνσταντίου εἴ τι ἂν πρέπει ἵνα γινώσκωμεν φαίνεται μᾶλλον ὅτι τὸν πατριαρχικὸν θρησκ. θρόνον, δανεισθεὶς χρήματα, καθὼς ἐξ ἐτέρου φαίνεται γράμματος, ἀναλώσας, κινδυνεύσας περὶ τὴν ζωὴν ὁ «ταλαίπωρος» Κωνσταντίος, ἐπέσυρε τὴν δυσμένειαν Ἱερεμίου τοῦ Γ' καὶ τῆς συνόδου, ἥτις «οὐ μόνον τῆς ἐπαρχίας ἐξέβαλε με, ἀλλὰ καὶ εἰς φυγὴν ὑπερέβριον κατὰ τὴν νῆσον Κύπρον ἐξώρισε». Συγγνώμης αἰτηοὶν ὑποβαλὼν τῷ μετὰ τὸν Ἱερεμίαν Γ' πατριάρχῃ Παΐσιῳ Β', ἀποκατεστάθη εἰς τὸ ἐνεργὸν τῆς ἱερωσύνης, ἐπὶ ὑποσχέσει «ὅπως ἀπελθὼν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος μένω καὶ ἡσυχάζω τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ ἐκεῖσε ἱερῷ καὶ σεβασμῷ μοναστηρίῳ τῆς Σμώπετρας, ἐν ᾧ ἐθέμην ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐμὴν μετάνοιαν»· διαβεβαιοῖ ὅτι οὔτε ταραχὴν τινα ἢ σκάνδαλα θὰ προξενήσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐν γένει, οὔτε εἰς τὸν μετ' αὐτὸν διορισθέντα μητροπολίτην Κρήτης, τὸν Γεράσιμον. Πανθεὶς ὑπὸ Ἱερεμίου καὶ καθαιρεθεὶς καὶ ἐξορισθεὶς εἰς Κύπρον, ἔτυχε συγγνώμης ἐπὶ ὅροις· ἀλλ' ἂντι τοῦ μοναστηρίου Σίμωνος Πέτρας, ἀπῆλθεν εἰς τὴν μονὴν Λαύρας.

Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Κρήτης Εὐμένιος, ὁ κατὰ κόσμον Ξηρουδάκης, ἐκδούς τὴν ἀξιοτίμον «Χριστιανικὴν Κρήτην» ἔπεμψε μοι τὸν Α' τόμον (1913), παρακαλῶν, ἂν τι γινώσκω περὶ τῶν ἀρχιερέων Κρήτης Δανιὴλ καὶ Γερασίου νὰ γράψω τοῦτο. Δυστυχῶς περὶ Κωνσταντίου μόνον ἐγίνωσκον τὸ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Κριτίου σωθὲν γράμμα, μεταγράψας αὐτὸ πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1913—1918 πολλὰ μεταγίγας ἀπὸ τῆς ἀλληλογραφίας τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων, δύναμαι σήμερον ἵνα συμπληρώσω ὅσα γινώσκωμεν περὶ Κωνσταντίου μητροπολίτου Κρήτης, εἰς ἃ τυχαίως ὅλως προσετέθησαν τὰ πρὸ δεκαεπτὰ ἀκριβῶς ἐτῶν γνωσθέντα μοι διὰ τῆς πρὸς τὸν Τορνόβου Νικηφόρον ἐπιστολῆς Ἰωσήφ τοῦ πρῶην τοιούτου.

Οἱ πρὸ τοῦ Κωνσταντίου μητροπολίτου Κρήτης ἀναφέρονται εἰς τὸ ἴστο-